

Lagrådsremiss

Nya regler om husrannsakan för att söka efter vapen och andra farliga föremål

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 10 juni 2021

Mikael Damberg

Peter Lindström
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Våldet från kriminella har förändrats på ett oroväckande sätt de senaste åren. En del i utvecklingen är att antalet skjutningar och sprängningar har ökat, framför allt som en följd av konflikter mellan olika grupperingar.

För att polisen ska få bättre möjligheter att förhindra att vapen och andra farliga föremål används vid våldsbrott föreslår regeringen lagändringar som ger polisen en ny befogenhet att i brottsförebyggande syfte söka efter sådana föremål i gemensamma utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 december 2021.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)	4
3	Ärendet och dess beredning	5
4	Dagens regler om husrannsakan	5
4.1	Grundläggande skydd mot husrannsakan	5
4.2	Husrannsakan i förundersökningar	5
4.3	Husrannsakan utanför förundersökningar	6
5	Nya regler om husrannsakan i brottsförebyggande syfte	7
5.1	En ny befogenhet att söka efter vapen och andra farliga föremål	7
5.2	Avgränsningen av befogenheten	9
5.3	Vissa justeringar i polislagen	15
5.4	Förverkande av sprängämnen.....	16
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	17
7	Konsekvenser.....	18
8	Författningskommentar.....	19
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål (Ds 2020:23) i relevanta delar.....	21
Bilaga 2	Utdrag ur promemorians lagförslag.....	22
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	26

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387).

2 Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att det i polislagen (1984:387) ska införas en ny paragraf, 20 b §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 b §

En polisman får bereda sig tillträde till ett gemensamt utrymme i eller i anslutning till ett flerbostadshus i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Åtgärden får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Denna lag träder i kraft den 1 december 2021.

3 Ärendet och dess beredning

En utredare fick i december 2019 i uppdrag att se över polisens utrymme för husrannsakan utanför förundersökningar och att lämna förslag som förbättrar polisens möjligheter att söka efter vapen och andra farliga föremål (Ju2019/04129). Utredaren redovisade uppdraget i november 2020 genom promemorian En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål (Ds 2020:23).

I denna lagrådsremiss behandlas promemorians förslag om tvångsmedel enligt polislagen (1984:387) och förverkande enligt brottsbalken. En sammanfattning av promemorian i relevanta delar finns i *bilaga 1* och ett utdrag ur promemorians lagförslag finns i *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2020/03934).

4 Dagens regler om husrannsakan

4.1 Grundläggande skydd mot husrannsakan

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång. Begränsningar i skyddet får göras genom lag, men endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Dessutom gäller bl.a. att en begränsning inte får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den (2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen).

Ett liknande skydd ges genom artikel 8 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), enligt vilken var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Begränsningar av rättigheten får endast göras med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välfärd eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

4.2 Husrannsakan i förundersökningar

Polisens befogenhet att göra husrannsakan regleras i första hand i rättegångsbalken. Ett grundläggande krav för att rättegångsbalkens bestämmelser om husrannsakan ska vara tillämpliga är att det finns

anledning att anta att ett brott har begåtts samt att en förundersökning har inletts.

Den typ av husrannsakan som är intressant i det här lagstiftningsärendet är husrannsakan för att söka efter föremål. Om det finns anledning att anta att det har begåtts ett brott på vilket fängelse kan följa, får enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken husrannsakan göras för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande i vissa fall. Om det rör sig om husrannsakan hos någon annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet, gäller dock att åtgärden är tillåten endast om brottet har begåtts hos honom eller henne eller om den misstänkte har gripits där eller om det annars finns synnerlig anledning att syftet med åtgärden kommer att uppnås.

Husrannsakan får göras i ett hus, rum eller slutet förvaringsställe. Om platsen utgör en lokal som är tillgänglig för allmänheten är kraven för åtgärden lägre än vad som framgår ovan. Det finns också särskilda regler när det gäller lokaler som brukar användas gemensamt av personer som kan antas ägna sig åt brottslig verksamhet (28 kap. 3 § rättegångsbalken).

En generell regel är att husrannsakan får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (28 kap. 3 a § rättegångsbalken). Beslut om åtgärden ska normalt meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polisman får dock, med ett visst undantag, göra husrannsakan utan beslut från behörig befattningshavare om det är fara i dröjsmål (28 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken).

4.3 Husrannsakan utanför förundersökningar

Polisens befogenhet att göra husrannsakan utanför förundersökningar regleras främst i polislagen.

En bestämmelse som kan tillämpas när polisen behöver tillträde till ett utrymme för att fullgöra en specialreglerad uppgift finns i 20 § polislagen. För att söka efter ett föremål som ska omhändertas får en polisman enligt paragrafen bereda sig tillträde till ägarens eller innehavarens bostad eller till ett annat hus, rum eller ställe som tillhör eller disponeras av honom eller henne. Detsamma gäller i fråga om en lokal som är tillgänglig för allmänheten. Om det finns synnerliga skäl att anta att föremålet finns hos någon annan, får polismannen bereda sig tillträde även dit. Åtgärden får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Vissa möjligheter att göra husrannsakan i allmänt brottsförebyggande syfte följer av 20 a § polislagen. Enligt paragrafen får en polisman genomgå ett fordon eller en båt i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Förverkande får enligt den senare bestämmelsen beslutas bl.a. i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott

mot liv eller hälsa, om föremålen har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

En särskild befogenhet att genomföra husrannsakan i den skyddande och förebyggande verksamheten regleras i 23 § polislagen. Paragrafen ger en polisman rätt att bereda sig tillträde till ett hus, rum eller annat ställe för att söka efter ett sprängmedel, vapen eller annat farligt föremål i syfte att avvärja eller bereda skydd mot brott som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom. Det ska av särskilda skäl finnas en risk att något sådant brott begås på en viss plats och befogenheten gäller endast i anslutning till den platsen. Åtgärden får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

5 Nya regler om husrannsakan i brottsförebyggande syfte

5.1 En ny befogenhet att söka efter vapen och andra farliga föremål

Regeringens förslag: Polisen ska få en ny befogenhet att i brottsförebyggande syfte söka efter vapen och andra farliga föremål i vissa utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget. *Polismyndigheten* och många kommuner hör till dem som uttryckligen välkomnar förslaget. Flera bostadsaktörer ingår också i denna grupp. Av dessa anger *Bostadsrätterna* och *Riksbyggen* att det ligger i både fastighetsägarnas och de boendes intresse att brott i bostadshusen bekämpas. Vidare anför *Fastighetsägarna* och *Sveriges allmännytt*a att ägarna till fastigheterna rimligen får acceptera att polisen gör husrannsakan i de situationer som förslaget avser. Samtidigt anser både *Fastighetsägarna* och *HSB Riksförbund* att det måste finnas en rätt till ersättning för eventuella skador som uppkommer genom åtgärden.

Umeå universitet är positivt till förslaget men tycker att det är angeläget att polislagen genomgår en bredare översyn.

En remissinstans, *Sveriges advokatsamfund*, avstyrker förslaget. Advokatsamfundet instämmer i att brottsligheten har förändrats på ett oroväckande sätt och ifrågasätter inte att förslaget rent allmänt kan stärka effektiviteten i brottsbekämpningen. Utifrån det som anges i promemorian är advokatsamfundet dock ändå tveksamt till om de grundläggande krav beträffande behov, effektivitet och proportionalitet som gäller för införandet av nya möjligheter att använda tvångsmedel är uppfyllda.

Skälen för regeringens förslag

Utvecklingen när det gäller skjutningar och sprängningar

Våldet från kriminella har förändrats under 2000-talet. Dödligt våld begås nu i en allt större utsträckning med skjutvapen. Skjutningarna har ökat betydligt till antalet och utförs dessutom ofta på offentliga platser. Ökningen kan till stor del kopplas till konflikter mellan kriminella grupperingar. Dessa konflikter har också lett till en ökad användning av explosiva varor, t.ex. sprängämnen.

Enligt statistik från Polismyndigheten respektive Brottförebyggande rådet inträffade 366 skjutningar och anmäldes 215 fall av allmänfarlig ödeläggelse genom sprängning 2020. När det gäller skjutningar är antalet det högsta sedan Polismyndigheten började föra statistik över skjutningar 2017.

Befogenheten att göra husrannsakan i fordon och båtar i brottsförebyggande syfte

För att polisen ska kunna ingripa i ett tidigt skede för att förhindra vapenrelaterade våldsbrott har den redan vissa möjligheter att göra husrannsakan även i allmänt brottsförebyggande syfte. Det handlar om att en polisman, enligt 20 a § polislagen, får genomöka ett fordon eller en båt i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Bestämmelsen i 20 a § polislagen infördes 2006 och avsåg då endast fordon. Bakgrunden till införandet var att kriminella i en allt större utsträckning beväpnade sig och använde vapen vid allvarlig brottslighet och att de många gånger, i stället för att bära ett vapen på sig, förvarade det i ett fordon för att på så sätt minska risken för ett polisingripande (se prop. 2005/06:113 s. 22).

Det bör införas en ny befogenhet att göra husrannsakan i brottsförebyggande syfte

Som framgår ovan har brottsligheten förändrats på ett oroväckande sätt de senaste åren. Det är av största vikt att med olika åtgärder se till att denna utveckling vänds.

Ett sätt att förbättra möjligheterna att förhindra att vapen och andra farliga föremål används vid våldsbrott är att utöka polisens befogenhet att söka efter sådana föremål i brottsförebyggande syfte. I promemorian redovisas polisens uppfattning att dagens regler om husrannsakan i fordon och båtar har kunnat användas i stor utsträckning och med goda resultat men att de har tappat i värde sedan kriminella börjat anpassa sitt beteende efter dem. Kriminellas benägenhet att göra det kan ha påverkats av de senaste årens straffskärpningar på vapenområdet. Enligt polisen förvaras vapen numera i stor utsträckning i eller i anslutning till flerbostadshus, på platser som det är svårare för polisen att komma åt. Att vapen göms på sådana ställen ifrågasätts inte av remissinstanserna, som bl.a. inkluderar flera bostadsaktörer.

Med hänsyn till brottslighetens utveckling och till vad som kommit fram om på vilka ställen vapen och andra farliga föremål förvaras, anser

regeringen att det finns ett påtagligt behov av att utöka polisens befogenhet att göra husrannsakan i brottsförebyggande syfte. Regeringen bedömer också, i likhet med en stor majoritet av remissinstanserna, att en utökning av befogenheten på ett effektivt sätt skulle kunna förhindra att vapen används vid brott. Utökningen kräver inte att det först görs en sådan bredare översyn av polislagen som *Umeå universitet* efterfrågar.

Mot den här bakgrunden föreslår regeringen att polisen ska få en ny befogenhet att göra husrannsakan i brottsförebyggande syfte. Befogenheten föreslås vara begränsad till gemensamma utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus (se avsnitt 5.2). Det integritetsintrång som det innebär att polisen söker igenom ett sådant utrymme kan typiskt sett inte anses vara större än det som uppkommer när polisen söker igenom ett fordon eller en båt. Med hänsyn till vad som kan uppnås genom åtgärden och till att mindre ingripande alternativ saknas, anser regeringen därför att befogenheten, med den utformning som framgår nedan, är proportionerlig.

Sammantaget bedömer regeringen alltså, trots den tveksamhet som *Sveriges advokatsamfund* ger uttryck för, att de grundläggande krav beträffande behov, effektivitet och proportionalitet som gäller för införandet av nya möjligheter att använda tvångsmedel är uppfyllda. Den nya befogenheten får också, liksom dagens möjligheter att göra husrannsakan i brottsförebyggande syfte, anses förenlig med regeringsformen och Europakonventionen.

Som *Fastighetsägarna* och *HSB Riksförbund* uppmärksammar kan en husrannsakan leda till skador på egendom. Rätten till ersättning i sådana fall regleras genom lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder och det allmänna regelverket i skadeståndslagen (1972:207).

5.2 Avgränsningen av befogenheten

Regeringens förslag: Polisens nya befogenhet att i brottsförebyggande syfte söka efter vapen och andra farliga föremål ska gälla gemensamma utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus. Åtgärden ska få genomföras om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottbalken.

Åtgärden ska endast i brådskande fall få vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens men har delvis en annan lagteknisk utformning. En skillnad är att promemorians förslag avser gemensamt tillgängliga utrymmen och innehåller ett undantag för sådana utrymmen som utgör någons stadigvarande bostad. En annan skillnad är att promemorians förslag inte uttryckligen reglerar Säkerhetspolisens beslutanderätt.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Några remissinstanser tar upp vilka utrymmen i flerbostadshus som bör få undersökas. *Umeå universitet* anger att det instämmer i bedömningen att förslaget inte bör omfatta bostäder. *Polismyndigheten* anför att

effektiviteten hade förbättrats ytterligare om förslaget omfattat bostäder, men har förståelse för bedömningen att det hade inneburit en ökad risk för intrång i den personliga integriteten. *Sveriges allmännyttas* anser att en breddning av förslaget till privata förråd bör övervägas. *Göteborgs kommun* framhåller att kommunens allmännyttas gärna skulle se en sådan utvidgning.

Brottsförebyggande rådet anser att det finns skäl att tydliggöra under vilka förutsättningar som befogenheten ska vara tillämplig. Myndigheten anser att vissa skrivningar i promemorian är oklara eller allmänt hållna och att det finns en risk för en godtycklig eller alltför extensiv användning.

Riksdagens ombudsmän (JO) konstaterar att förslaget är utformat på ett liknande sätt som dagens bestämmelser om husrannsakan och kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte, bl.a. genom att grunden för tillämpningen av tvångsätgärden utgörs av förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § brottsbalken. JO hänvisar därför till uttalanden han gjort när han väckt frågan om dagens regler bör ses över samt tillägger att förslaget är avsett att kunna användas även i andra situationer än de som motiverat de befintliga bestämmelserna. JO anför att tillämpningen torde rymmas inom förverkandebestämmelsens ordalydelse men anser att den stämmer mindre väl överens med förarbetsuttalanden till bestämmelsen. Enligt JO görs det nu uttalanden till vägledning för tillämpningen av en befintlig bestämmelse, en metod han ifrågasätter lämpligheten av. Vidare tar JO, liksom *Kustbevakningen*, upp att det kan vara svårt att dra gränsen mellan fall där tvångsmedel får användas enligt polislagen och fall där förutsättningarna för sådana åtgärder i stället ska prövas enligt rättegångsbalken.

När det gäller rätten att besluta om åtgärden noterar *Stockholms tingsrätt* att förslaget, i den del det gäller Säkerhetspolisen, är utformat på ett annat sätt än vissa befintliga bestämmelser i polislagen. Vidare tar *Umeå universitet* upp delegering av beslutanderätt inom polisen.

Fastighetsägarna anför att polislagens regler om dokumentation behöver förtydligas och eventuellt kompletteras med en sekretessbestämmelse.

En remissinstans, *Sveriges advokatsamfund*, avstyrker förslaget. Advokatsamfundet är frågande både till hur polisen ska kunna avgöra om rätten till husrannsakan omfattar ett visst utrymme och till de krav som ska vara uppfyllda för att befogenheten ska få användas. Advokatsamfundet anser också att det är oklart vilken information som skulle kunna läggas till grund för åtgärden och att det finns en stor risk för en felaktig och godtycklig tillämpning.

Skälen för regeringens förslag

Vilka utrymmen ska få undersökas?

Regeringen föreslår alltså att polisens befogenhet att i brottsförebyggande syfte söka efter vapen och andra farliga föremål ska utvidgas till vissa utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus. Frågan är då vilka sådana utrymmen som ska få undersökas.

Enligt regeringen bör den nya befogenheten avse gemensamma utrymmen, t.ex. trappuppgångar, källargångar, tvättstugor, cykelrum, soprum och garage. Enligt vad som redovisas i promemorian är det ofta på

sådana ställen som vapen och andra farliga föremål göms. I promemorians lagförslag kallas platserna gemensamt tillgängliga utrymmen. Eftersom det inte bör finnas något absolut krav på att ett utrymme rent faktiskt är tillgängligt för de boende eller en krets av dem vid tidpunkten för åtgärden, är det dock enligt regeringen bättre att i lagtexten tala om gemensamma utrymmen.

Den nya befogenheten bör däremot inte avse enskilda utrymmen, t.ex. bostadslägenheter och privata förråd. Som konstateras i promemorian har framför allt bostadslägenheter ett sådant skyddsvärde att de inte bör omfattas av regleringen. Behovet av nya regler framstår också som störst när det gäller utrymmen som inte är enskilda eftersom det, inte minst på grund av de senaste årens straffskärpningar när det gäller vapenbrott och brott mot tillståndsplikten för explosiva varor, sannolikt är mer attraktivt för kriminella att förvara t.ex. skjutvapen och sprängämnen i utrymmen som saknar direkt koppling till en viss individ.

En s.k. gästlägenhet får betraktas som ett enskilt utrymme när den används som bostad. Regeringen bedömer därför att det undantag som föreslås i promemorian för gemensamt tillgängliga utrymmen som utgör någons stadigvarande bostad inte behövs. Det kan tilläggas att regeringen anser att det saknas skäl att behandla fall där en gästlägenhet används som bostad en kortare respektive längre tid på olika sätt.

Den nya befogenheten bör omfatta gemensamma utrymmen både i och i anslutning till flerbostadshus. Gemensamma utrymmen i anslutning till flerbostadshus kan bl.a. vara utrymmen i separata byggnader samt sådana områden utomhus, t.ex. gårdsplaner, som inte är tillgängliga för allmänheten (jämför 28 kap. 10 § rättegångsbalken).

I de flesta fall kommer det inte att vara särskilt svårt att avgöra om ett visst utrymme omfattas av den nya befogenheten. Även om det kan uppkomma gränsdragningsfrågor, delar regeringen därför inte *Sveriges advokatsamfund*s farhågor om att det kommer att vara svårt för polisen att ta ställning till när befogenheten gäller.

När ska utrymmena få undersökas?

Regeringen anser att den nya befogenheten, i likhet med vad som anförs i promemorian, bör kunna användas i situationer där risken framstår som stor att vapen eller andra farliga föremål ska användas vid våldsbrott.

Med denna grundläggande avgränsning ligger det nära till hands att utforma befogenheten på motsvarande sätt som dagens möjligheter att göra husrannsakan och kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte.

Polisens befogenhet enligt 20 a § polislagen att göra husrannsakan i fordon och båtar gäller, som redan beskrivits, i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Befogenheten bygger alltså på en tillämpning av förverkandebestämmelsen, enligt vilken förverkande får beslutas bl.a. i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa, om föremålen har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. Polisens befogenhet enligt 19 § andra

stycket 1 polislagen att göra kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte är konstruerad på motsvarande sätt.

Kopplingen till förverkandebestämmelsen innebär att de befintliga befogenheterna gäller i situationer där risken typiskt sett framstår som stor att vapen eller andra farliga föremål ska användas vid våldsbrott. I förarbetena anges vissa typexempel på sådana situationer, t.ex. att rivaliserande ungdomsgrupper konfronteras på allmän plats (se prop. 1982/83:89 s. 15–16, prop. 1986/87:115 s. 11–12 samt prop. 2005/06:113 s. 63). Typexemplen i förarbetena har inte avsetts vara uttömmande och vissa andra situationer där bestämmelserna måste kunna tillämpas uppkommer inte sällan i praktiken (se Berggren och Munck, Polislagen En kommentar, trettonde upplagan, s. 157). Justitiekanslern (JK) har ansett att även en mer allmän situation inom det berörda området kan motivera ett ingripande med stöd av bestämmelserna (se t.ex. JK:s beslut den 11 juli 2019, dnr 2088-19-4.3.2 m.fl.). På ett liknande sätt har JO ansett att den omständigheten att det inom ett visst område eller på en viss plats förekommer upprepad allvarlig våldsanvändning, t.ex. uppgifter med användning av skjutvapen, mellan grupperingar som i organiserad form eller systematiskt begår allvarliga brott kan ha stor betydelse vid den bedömning som ska göras (se JO:s beslut den 30 juni 2020, dnr 8911-2019). Vissa ytterligare krav ställs dock för att befogenheterna ska få användas.

Förslaget om en ny befogenhet att göra husrannsakan i brottsförebyggande syfte har sin bakgrund främst i de senaste årens utveckling när det gäller skjutningar och sprängningar. Befogenheten behöver kunna användas även utifrån en mer allmän situation inom ett visst område eller på en viss plats och även om risken att ett vapen eller annat farligt föremål ska användas vid våldsbrott inte är överhängande eller gäller just den plats där husrannsakan ska genomföras. En sådan tillämpning får anses rymmas inom ordalydelsen av förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § brottsbalken. Enligt JO stämmer den dock mindre väl överens med förarbetsuttalanden som gjordes när den bestämmelsen infördes. De typexempel för tillämpningen som framgår av förarbetena har, som anges ovan, inte avsetts vara uttömmande. Den nu avsedda tillämpningen ansluter också nära till hur dagens bestämmelser om husrannsakan och kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte får användas. Regeringen bedömer att tillämpningen omfattas av förverkandebestämmelsen och föreslår därför att den nya befogenheten, liksom de nyss nämnda befintliga befogenheterna, ska bygga på den bestämmelsen.

Förslaget innebär alltså att den nya befogenheten ska gälla i situationer där risken typiskt sett framstår som stor att vapen eller andra farliga föremål ska användas vid våldsbrott. Befogenheten bör endast få användas om det finns någon konkret omständighet som ger objektivt stöd för antagandet att ett vapen eller annat farligt föremål kan komma att påträffas.

En tillämpning av den nya befogenheten ska naturligtvis alltid förutsätta en reell prövning av om situationen är av det slag som krävs. De omständigheter som läggs till grund för bedömningen ska inte vara för vaga eller allmänt hållna. Kravet att det ska finnas någon konkret omständighet som ger objektivt stöd för antagandet att ett vapen eller annat farligt föremål kan komma att påträffas ska ha samma innebörd som vid tillämpningen av dagens bestämmelser. Med anledning av *Sveriges*

*advokatsamfund*s synpunkter kan det framhållas att beslutsunderlaget, liksom annars, kan utgöras av omständigheter av flera olika slag. Sannolikt kommer det i praktiken ofta att röra sig om en kombination av olika typer av uppgifter, t.ex. iakttagelser från en polisman eller en privatperson och uppgifter från underrättelseverksamhet.

Regeringen anser att det är tillräckligt tydligt när den nya befogenheten ska få användas. I det som sägs ovan ligger bl.a. att förslaget inte tillåter att ett utrymme undersöks endast på grund av en koppling till tidigare brottslighet. Regeringen delar därför inte *Sveriges advokatsamfund*s uppfattning att det finns en risk att polisen regelmässigt och återkommande ska använda befogenheten för att undersöka vissa adresser som kan kopplas till någons tidigare brottslighet.

Den nya befogenheten ska inte gälla i de fall som rättegångsbalken tar sikte på. *JO* och *Kustbevakningen* pekar därför på att en förutsättning för att befogenheten ska få användas är att det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett vapen eller annat farligt föremål kan påträffas, samtidigt som i princip all befattning med t.ex. skjutvapen är kriminaliserad och en förundersökning ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts.

När det gäller denna fråga konstaterar regeringen att det sällan finns förutsättningar att inleda en förundersökning i det tidiga skede som polisens befogenheter att göra husrannsakan och kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte är avsedda för. Den aktuella gränsdragningsfrågan uppkommer, som *JO* anför, redan med dagens regelverk. Det bör dock framhållas att den nya befogenheten aldrig får användas för att utreda brott, utan endast för att förebygga och förhindra brott. Detta följer av ändamålsprincipen.

JO:s framställan om en översyn av dagens regler

JO hänvisar i sitt remissvar till uttalanden han gjort när han i juni 2020 i en framställan till regeringen väckt frågan om dagens bestämmelser om husrannsakan och kroppsvisitation i brottsförebyggande syfte bör ses över. I framställan anför *JO* att ett beslut om tvångsmedlen alltid måste föregås av förhållandevis komplicerade överväganden och att det t.ex., vid sidan av de typfall som framgår av förarbetena, inte är helt lätt att avgöra om det rör sig om en sådan situation där reglerna gäller. Vidare anser *JO* att det vid kroppsvisitation finns en oklarhet när det gäller i vilken utsträckning som det ska göras en prognos om huruvida ett vapen eller annat farligt föremål faktiskt kommer att påträffas. Slutligen för *JO* fram att han har fått en bild av en glidning i tillämpningen på så sätt att den bedömning som görs framför allt avser förekomsten av omständigheter som ger stöd för ett antagande att ett sådant föremål kan påträffas, utan att några överväganden görs om situationen varit av ett sådant slag som krävs, och att bedömningen dessutom ofta görs endast utifrån den enskildes agerande. Sammantaget anser *JO* att bestämmelserna har brister och är svårtillämpade och att bristerna bör lösas av lagstiftaren.

En sådan översyn som *JO* efterfrågat i sin framställan ligger utanför ramarna för det här lagstiftningsärendet. Regeringen anser inte heller att det som *JO* anför om dagens bestämmelser gör att det finns tillräckliga skäl att utforma den nya befogenheten till husrannsakan på något annat

sätt än som nu föreslås. Det som JO påpekat om hur bestämmelserna tillämpas gör dock att det finns anledning att understryka att bedömningen av om den nya befogenheten är tillämplig alltid ska ta sin utgångspunkt i situationen som sådan, inte i stödet för att ett vapen eller annat farligt föremål kan påträffas.

JO:s framställan bereds inom Regeringskansliet.

Beslut om åtgärden

Det är viktigt att ett beslut om husrannsakan enligt de nya reglerna föregås av en noggrann och kvalificerad prövning. Beslut om åtgärden bör därför som huvudregel fattas av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen. I brådskande fall bör dock en polisman på fältet själv få besluta om åtgärden.

Förslaget överensstämmer med vad som gäller vid husrannsakan enligt 20 och 23 §§ polislagen. Som *Stockholms tingsrätt* noterar framgår Säkerhetspolisens beslutanderätt uttryckligen av de bestämmelserna, och alltså inte endast av 3 § andra stycket polislagen. Enligt regeringen bör Säkerhetspolisens beslutanderätt framgå uttryckligen även av den nya bestämmelsen om husrannsakan.

Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen får enligt 8 § polisförordningen (2014:1104) överlämna uppgiften att besluta om bl.a. husrannsakan endast till en särskilt kvalificerad beslutsfattare som har den utbildning, kompetens och erfarenhet som krävs. Som *Umeå universitet* är inne på är det i första hand myndigheterna som måste ta ställning till vilka beslutsfattare som i det här sammanhanget kan anses vara särskilt kvalificerade. Det är dock inte samma sak som att det skulle vara en intern fråga för polisen att avgöra vilka krav som ställs. En eventuell granskning av ett beslut om husrannsakan kan t.ex. även omfatta nivån för beslutsfattandet. Regeringen delar uppfattningen som redovisas i promemorian att ett beslut i de nu aktuella fallen normalt bör fattas av ett högre befäl, som lägst på nivån vakthavande befäl.

Dokumentation av åtgärden

Vid ett beslut om husrannsakan kommer bestämmelserna om dokumentation i 27 § polislagen att gälla. Det innebär att protokoll ska föras över åtgärden och att det ska framgå vem som fattat beslutet, grunden och tidpunkten för beslutet, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet, vem eller vilka som ingripandet har riktat sig mot, tiden för ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid ingripandet. Ytterligare föreskrifter om dokumentationen har meddelats av dåvarande Rikspolisstyrelsen (Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd [RPSFS 2011:12] om dokumentation enligt 27 och 28 §§ polislagen [1984:387]).

Regeringen delar inte *Fastighetsägarnas* uppfattning att reglerna om dokumentation behöver förtydligas för att det inte ska verka som att en husrannsakan har riktat sig mot en fastighetsägare när så inte varit fallet. När det gäller synpunkten om att reglerna eventuellt behöver kompletteras med en sekretessbestämmelse får regeringen hänvisa till att de generella bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) kommer att gälla när protokoll förts över en husrannsakan enligt den nya bestämmelsen.

5.3 Vissa justeringar i polislagen

Regeringens bedömning: Varken beskrivningarna i polislagen av de föremål som polisen får söka efter i brottsförebyggande syfte eller hänvisningarna i den lagen till förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § brottsbalken bör justeras.

Det bör inte införas några nya upplysningar i polislagen om rättegångsbalkens regler om tvångsmedel.

Promemorians förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. I promemorian föreslås att de föremål som polisen får söka efter i brottsförebyggande syfte enligt 19 § andra stycket 1 och 20 a § polislagen ska beskrivas endast som vapen eller andra farliga föremål. Vidare föreslås i promemorian att hänvisningar till förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § brottsbalken ska preciseras och att det ska införas två nya bestämmelser i polislagen som upplyser om rättegångsbalkens regler om tvångsmedel.

Remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens bedömning

Inga justeringar i reglerna om kroppsvisitation och husrannsakan i brottsförebyggande syfte

Polisens befogenhet att i brottsförebyggande syfte göra kroppsvisitation eller husrannsakan för att söka efter vissa föremål avser vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa (19 § andra stycket 1 och 20 a § polislagen). En särskild befogenhet till kroppsvisitation avser föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom (19 § andra stycket 2 polislagen). Som en gemensam förutsättning för att befogenheterna ska få användas anges i bestämmelserna att det kan antas att det eftersökta föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

I promemorian föreslås att bestämmelserna om kroppsvisitation och husrannsakan i 19 § andra stycket 1 och 20 a § polislagen ska ändras så att de föremål som polisen får söka efter beskrivs endast som vapen eller andra farliga föremål, dvs. utan tillägget ”som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa”. Genom justeringen skulle man bl.a. få en sämre överensstämmelse med 36 kap. 3 § brottsbalken. Regeringen anser därför att förslaget inte bör genomföras.

I promemorian föreslås vidare att bestämmelserna om kroppsvisitation och husrannsakan (även bestämmelsen i 19 § andra stycket 2 polislagen) ska ändras så att de inte hänvisar till 36 kap. 3 § brottsbalken generellt, utan till enskilda punkter i paragrafen. Förslaget utgår från att bestämmelserna i sin tillämpning bara kan avse förverkande enligt en punkt vardera i paragrafen. När det gäller bestämmelsen om kroppsvisitation i 19 § andra stycket 1 polislagen har det dock tidigare antagits att tillämpningen kan avse förverkande enligt mer än en punkt (se t.ex. prop. 1987/88:143 s. 10). Regeringen anser att det finns en risk att förslaget skulle medföra en oavsedd ändring i sak och bedömer därför att det inte bör genomföras.

Inga nya upplysningar om rättegångsbalkens regler

Polisens befogenhet att i brottsförebyggande syfte göra kroppsvitiation eller husrannsakan för att söka efter vissa föremål gäller inte i de fall som rättegångsbalken tar sikte på. Det finns i dag ingen särskild upplysning om detta i polislagen. Däremot anges i bestämmelsen om husrannsakan för att fullgöra specialreglerade uppgifter (20 § polislagen) att det finns regler i rättegångsbalken i fråga om husrannsakan för vissa ändamål.

I promemorian föreslås att det ska införas två nya bestämmelser i polislagen som upplyser om rättegångsbalkens regler om tvångsmedel. Syftet är att betona att de senare reglerna ska tillämpas i första hand. Regeringen anser inte att detta skulle förmedlas på något särskilt tydligt sätt genom de föreslagna bestämmelserna. Genom bestämmelserna tyngs också polislagen i någon mån. Med hänsyn även till att liknande bestämmelser saknas i andra författningar anser regeringen att förslaget inte bör genomföras.

5.4 Förverkande av sprängämnen

Regeringens bedömning: Bestämmelsen om förverkande i 36 kap. 3 § 2 brottsbalken bör inte utvidgas.

Promemorians förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. I promemorian föreslås att förverkande enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken framöver ska få beslutas i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen eller för sprängning vid brott mot liv eller hälsa eller frihet och frid, om föremålen har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker dock förslaget med hänvisning till att det delvis är oklart vilka föremål som omfattas av det.

Skälen för regeringens bedömning: Förverkande får enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken beslutas i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa, om föremålen har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. Bestämmelsen ska kunna användas så snart det rör sig om ett föremål som är ägnat att användas vid våldsbrott och tar sikte på många olika sorters föremål. En begränsning ligger i att föremålet ska vara ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa, vilket innebär att föremålet lätt ska kunna användas som tillhygge vid våldsbrottslighet eller annars som ett medel att skada någon annan. I förarbetena framhålls att bestämmelsen även kan omfatta t.ex. bensinflaskor, pepparsprej och giftiga vätskor (se prop. 1982/83:89 s. 13–14).

I promemorian föreslås att förverkandebestämmelsen ska ändras så att den även omfattar föremål som är ägnade att användas för sprängning. Som exempel på sådana föremål anges sprängämnen och material till sprängämnen. Regeringen konstaterar att bestämmelsen redan omfattar sprängämnen, eftersom de får anses vara ägnade att användas som vapen

vid våldsbrott. När det gäller material till sprängämnen är det, som *Sveriges advokatsamfund* framhåller, inte helt klart vilka föremål som omfattas av förslaget. Det framstår också som tveksamt att den omständigheten att ett föremål kan användas för tillverkning av sprängämnen skulle innebära att föremålet i sig är ägnat att användas för sprängning, eftersom det alltså krävs en tillverkningsprocess innan det finns något föremål som kan användas på det sättet.

I promemorian föreslås också att förverkandebestämmelsen ska ändras så att de föremål som omfattas av den ska få förverkas även om de har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till viss användning vid mot brott mot frihet och frid. Förslaget omfattar en rad föremål men skälen i promemorian begränsar sig till sprängämnen. Det anges att sprängämnen i och för sig ofta används vid brott mot liv eller hälsa men att de också kan användas vid brott mot frihet och frid, t.ex. olaga tvång och olaga hot. Regeringen anser inte att det har kommit fram att det skulle vara något problem i praktiken att sprängämnen påträffas under omständigheter som inte ger anledning att befara att de ska användas vid mot brott mot liv eller hälsa, men väl vid brott mot frihet och frid. Det kan också noteras att sprängämnen kan användas vid brott som inte omfattas av förslaget, t.ex. allmänfarlig ödeläggelse.

Sammantaget bedömer regeringen att det bl.a. är tveksamt om förslaget skulle utöka möjligheterna att förverka sprängämnen och att det därför inte bör genomföras.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 december 2021.

Regeringens bedömning: Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer med regeringens förutom när det gäller tidpunkten för ikraftträdande.

Remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget och bedömningen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Förslagen i lagrådsremissen syftar till att polisen ska få bättre möjligheter att förhindra att vapen och andra farliga föremål används vid våldsbrott. Förslagen är alltså angelägna och bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Lagändringarna föreslås därför träda i kraft den 1 december 2021.

Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

7 Konsekvenser

Regeringens bedömning: De kostnader som förslagen kan ge upphov till för det allmänna ryms inom ramen för befintliga anslag.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot bedömningen. *Diskrimineringsombudsmannen* konstaterar att det saknas en analys av hur förslaget förhåller sig till principen om icke-diskriminering. På ett liknande sätt saknar *Malmö kommun* ett intersektionellt perspektiv i konsekvensanalysen. Genom ett sådant perspektiv skulle man enligt kommunen kunna belysa hanteringen av en möjlig förekomst av diskriminering. *Göteborgs kommun* vill se en fördjupad analys av konsekvenserna för kommunerna och pekar på sin roll som fastighetsägare och hyresvärd.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen i lagrådsremissen innebär att polisen ska få en ny befogenhet att i brottsförebyggande syfte söka efter vapen och andra farliga föremål i gemensamma utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus. Bakgrunden till förslagen är i första hand de senaste årens utveckling när det gäller skjutningar och sprängningar. Syftet är att polisen ska få bättre möjligheter att förhindra att vapen och andra farliga föremål används vid våldsbrott. Det bedöms inte finnas någon alternativ och mindre ingripande lösning för att öka de praktiska möjligheterna att ta hand om t.ex. skjutvapen som göms i sådana utrymmen som omfattas av förslagen. Om förslaget inte genomförs kommer det även fortsättningsvis att vara svårt att komma åt föremål som förvaras i utrymmena.

Den nya befogenheten till husrannsakan kommer i första hand att tillämpas av Polismyndigheten. Detta bedöms inte ge upphov till några kostnader för myndigheten som inte ryms inom ramen för befintliga anslag. Detsamma gäller för övriga statliga myndigheter, inklusive Åklagarmyndigheten och domstolarna. Vidare bedöms förslagen inte leda till några kostnader eller intäkter för kommunerna eller regionerna eller för företag eller andra enskilda.

När det gäller frågan om diskriminering, som *Diskrimineringsombudsmannen* och *Malmö kommun* tar upp, kan det framhållas att det är grundläggande att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och att det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av omständigheter som gäller den enskilde som person (1 kap. 2 § regeringsformen). Den nya befogenheten till husrannsakan föreslås gälla i situationer där risken typiskt sett är stor att vapen eller andra farliga föremål ska användas vid våldsbrott och ska endast få användas om det finns någon konkret omständighet som ger objektivt stöd för antagandet att ett sådant föremål kan komma att påträffas. Motsvarande krav har tidigare ansetts hindra en praktisk tillämpning som allmänheten kan uppfatta som ett utslag av trakasserier från polisens sida (se prop. 2005/06:113 s. 63). Regeringen anser därför att den nya befogenheten är

utformad så att det även finns hinder mot en praktisk tillämpning som kan uppfattas som diskriminerande.

Göteborgs kommun efterlyser en fördjupad analys av konsekvenserna för kommunerna. Regeringen bedömer att förslagen påverkar kommunerna mer konkret främst i den utsträckning som de äger sådana hus som polisen ska få genomsöka med stöd av den nya befogenheten. Förslagen kan leda till att tryggheten ökar i husen, vilket ligger i fastighetsägarens intresse.

Förslagen saknar betydelse för den kommunala självstyrelsen, för sysselsättningen och den offentliga servicen i olika delar av landet, för små företags villkor i förhållande till större företags villkor, för jämställdheten mellan kvinnor och män och för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

8 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)

20 b § En polisman får bereda sig tillträde till ett gemensamt utrymme i eller i anslutning till ett flerbostadshus i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Åtgärden får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Paragrafen, som är ny, reglerar husrannsakan och vissa liknande undersökningar i brottsförebyggande syfte. Den behandlas i avsnitt 5.1 och 5.2.

Enligt första stycket får en polisman i vissa fall bereda sig tillträde till ett gemensamt utrymme i eller i anslutning till ett flerbostadshus för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa. Med flerbostadshus avses bostadshus med minst tre bostadslägenheter.

Gemensamma utrymmen i flerbostadshus kan bl.a. omfatta trappuppgångar, källargångar, tvättstugor, cykelrum, soprum och garage. Enskilda utrymmen, t.ex. bostadslägenheter och privata förråd, omfattas inte. Som enskilda utrymmen betraktas också s.k. gästlägenheter, när de används som bostäder. Gemensamma utrymmen i anslutning till flerbostadshus kan bl.a. vara utrymmen i separata byggnader samt områden utomhus, t.ex. gårdsplaner, som inte är tillgängliga för allmänheten (jämför 28 kap. 10 § rättegångsbalken). Utanför paragrafens tillämpningsområde faller sådana utrymmen som inte är hus, byggnader eller slutna förvaringsutrymmen och därför i rättslig mening inte kan vara föremål för husrannsakan, samt sådana områden utomhus som är tillgängliga för allmänheten och därför får undersökas fritt.

Befogenheten att bereda sig tillträde till utrymmena får enligt första stycket användas i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Det måste finnas någon konkret omständighet som ger objektivet stöd för antagandet att ett vapen eller annat farligt föremål kan komma att påträffas genom åtgärden.

Att befogenheten bygger på en tillämpning av 36 kap. 3 § brottsbalken innebär att den gäller i situationer där risken typiskt sett framstår som stor att det slags föremål som får eftersökas, dvs. vapen eller andra farliga föremål, ska komma till användning vid våldsbrott. Även vid en mer allmän situation inom ett visst område eller på en viss plats, t.ex. om det förekommer upprepad allvarlig våldsanvändning mellan kriminella grupperingar, kan risken anses kvalificerad på det sätt som krävs. Ett ingripande ska dock även i sådana situationer kunna motiveras i det enskilda fallet. Bedömningen av risken för brottslig användning påverkas av vilket slags föremål som kan antas kunna påträffas genom åtgärden. Den omständigheten att t.ex. ett skjutvapen förvaras i ett utrymme som omfattas av paragrafen kan i sig starkt anses tala för att föremålet ska användas vid våldsbrott. Situationen som sådan ska dock även i ett sådant fall vara utgångspunkten för bedömningen av om befogenheten är tillämplig. Risken för brottslig användning behöver inte gälla just den plats där ingripandet ska göras.

Befogenheten får endast användas i den utsträckning det behövs för det aktuella ändamålet. En åtgärd enligt paragrafen får alltså aldrig vara mer ingripande än nödvändigt (jämför 8 §).

Enligt *andra stycket* får åtgärden endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen. Frågan om det rör sig om en sådan situation får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Förutsättningarna för ett omedelbart beslut kan vara uppfyllda t.ex. om det inte finns tid för den enskilde polismannen att kontakta myndigheten utan att syftet med åtgärden skulle äventyras.

Paragrafen är inte tillämplig i de fall som rättegångsbalken tar sikte på och får inte användas för att kringgå bestämmelserna om tvångsmedel i förundersökningar. En åtgärd enligt paragrafen får aldrig vidtas för att utreda brott, utan endast för att förebygga och förhindra brott.

Sammanfattning av promemorian En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål (Ds 2020:23) i relevanta delar

Utredningens uppdrag har bestått i att se över polisens utrymme för husrannsakan utanför förundersökning och att lämna förslag som förbättrar polisens möjligheter att söka efter vapen och andra farliga föremål. Syftet med uppdraget har varit att ge polisen bättre redskap i arbetet mot skjutningar och annan allvarlig brottslighet.

Utredningen har konstaterat att polisens förutsättningar att vidta åtgärder i förebyggande syfte är begränsade, samtidigt som brottsligheten på senare tid har förändrats på ett oroväckande sätt. Effektiviteten i det brottsförebyggande arbetet skulle förbättras om husrannsakan får användas i förebyggande syfte i fler situationer än i dag. Utredningen föreslår därför att polisen ges en ökad möjlighet att i förebyggande syfte göra husrannsakan för att söka efter vapen eller andra farliga föremål.

Den nya regeln om husrannsakan omfattar gemensamt tillgängliga utrymmen i eller i anslutning till flerbostadshus. Enligt uppgifter från polisen är det ofta i sådana utrymmen som vapen göms. En möjlighet till husrannsakan i utrymmen av det slaget innebär endast en begränsad ökning av risken för intrång i den personliga integriteten jämfört med dagens ordning, samtidigt som nyttan med åtgärden förväntas bli stor. Enligt den nya regeln om husrannsakan får polisen undersöka aktuella utrymmen i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen och andra farliga föremål, om omständigheterna är sådana att det kan antas att ett föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken. Genom ett förtydligande i bestämmelsen om förverkande säkerställs att även föremål som är ägnade att användas för sprängning kan eftersökas med stöd av den nya regeln om husrannsakan. Husrannsakan och förverkande får även ske om föremålen i fråga är ägnade att användas vid brott mot frihet och frid. Sådana föremål ska också kunna eftersökas vid husrannsakan i förebyggande syfte i fordon och båtar och vid kroppsvisitation i förebyggande syfte.

Författningsändringarna bedöms kunna träda i kraft den 1 juli 2021. Några övergångsbestämmelser behövs inte.

Utdrag ur promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs i fråga om polislagen (1984:387)

dels att 19–20 a §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 20 b och 20 c §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål *skall* kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet *skall* kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter

1. vapen eller andra farliga föremål *som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa*, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, eller

2. föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns särskild anledning anta att den som avses med åtgärden bär ett sådant föremål med sig och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål *ska* kunna tas om hand, eller

2. för att hans *eller hennes* identitet *ska* kunna fastställas.

1. vapen eller andra farliga föremål, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken, eller

2. föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns särskild anledning anta att den som avses med åtgärden bär ett sådant föremål med sig och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 3 brottsbalken.

I fråga om kroppsvisitation för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om ett brott eller om förverkande av utbyte

20 §²

För att söka efter en person som med laga stöd ska omhändertas får en polisman bereda sig tillträde till den eftersöktes bostad eller till annat hus, rum eller ställe som tillhör eller disponeras av honom eller henne. Detsamma gäller i fråga om en lokal som är tillgänglig för allmänheten. Finns det synnerliga skäl att anta att den eftersökta uppehåller sig hos annan, får polismannen bereda sig tillträde även dit. På motsvarande sätt får en polisman bereda sig tillträde till en bostad eller något annat ställe för att söka efter ett föremål som polisen med stöd av lag eller annan författning ska omhänderta. Det som nyss har sagts om den eftersökta gäller då i stället föremålets ägare eller innehavare.

För att söka efter någon som har intagits i en kriminalvårdsanstalt efter att ha dömts till fängelse i minst fyra år och som har avvikit får en polisman undersöka transportmedel på viss plats, om den avvikne kan antas utgöra en allvarlig fara för annans liv eller hälsa eller för rikets säkerhet och det finns särskild anledning att anta att den avvikne kan komma att passera platsen. En polisman har samma befogenhet för att söka efter någon som genomgår psykiatrisk tvångsvård eller som överlämnats till rättspsykiatrisk vård och som avvikit från en sjukvårdsinrättning, om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl att anta att den avvikne utgör en allvarlig fara för annans liv eller hälsa eller för rikets säkerhet.

En åtgärd som avses i första eller andra stycket får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen. Endast om det finns särskilda skäl får åtgärden vidtas mellan klockan 21 och 6.

I fråga om husrannsakan för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller förvar och efter den som ska gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör eller inställelse vid domstol finns bestämmelser i rättegångsbalken.

20 a §³

En polisman får genomsöka ett fordon eller en båt i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan

En polisman får genomsöka ett fordon eller en båt i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken.

² Senaste lydelse 2014:588.

³ Senaste lydelse 2019:37.

20 b §

En polisman får bereda sig tillträde till ett gemensamt tillgängligt utrymme i, eller i anslutning till, ett flerbostadshus i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan påträffas och förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 2 brottsbalken. Detta gäller dock inte utrymme som utgör någons stadigvarande bostad.

En åtgärd som avses i första stycket får endast i brådskande fall vidtas utan föregående beslut av Polismyndigheten.

20 c §

I fråga om husrannsakan för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om ett brott eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet finns bestämmelser i rättegångsbalken. Detsamma gäller i fråga om husrannsakan för att söka efter den som ska gripas, anhållas eller häktas, hämtas till förhör eller inställelse vid rätten, underkastas kroppsvisitation eller kroppsbesiktning eller delges stämning eller kallelse till förhandling.

När rättegångsbalken ska tillämpas gäller inte det som sägs i 20–20 b §§.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

3 §¹

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om föremål

1. som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,

2. som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning, eller

2. som är ägnade att användas som vapen *eller för sprängning* vid brott mot liv eller hälsa *eller mot frihet och frid* och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning, eller

3. som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom och som har påträffats under omständigheter som gav uppenbar anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

¹ Senaste lydelse 1989:136.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål (Ds 2020:23) kommit in från Barnombudsmannen, Bostadsrätterna, Brottsförebyggandet rådet, Diskrimineringsombudsmannen, Ekobrottsmyndigheten, Eskilstuna kommun, Fastighetsägarna Sverige, Göteborgs kommun, Göteborgs tingsrätt, HSB Riksförbund, Justitiekanslern, Jönköpings kommun, Kriminalvården, Kustbevakningen, Malmö kommun, Malmö tingsrätt, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Polismyndigheten, Riksbyggen, Riksdagens ombudsmän, Ronneby kommun, Stockholms kommun, Stockholms universitet, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges allmännyttan, Sveriges Kommuner och Regioner, Säkerhetspolisen, Södertälje kommun, Tullverket, Umeå universitet, Uppsala kommun, Vänersborgs kommun och Åklagarmyndigheten.

Ett yttrande har även kommit in från Stockholms tingsrätt.

Svar har inte kommit in från Barnens rätt i samhället, Barnrättsbyrån, Borlänge kommun, Civil Rights Defenders, Degerfors kommun, Fagersta kommun, Falkenbergs kommun, Gotlands kommun, Gävle kommun, Huddinge kommun, Hyresgästföreningen, Kalix kommun, Kalmar kommun, Karlstads kommun, Landskrona kommun, Linköpings kommun, Lunds kommun, Offentliganställdas förhandlingsråd (OFR/S, P, O), Mölndals kommun, Nyköpings kommun, Rädda Barnen, Skellefteå kommun, Stockholms Kooperativa Bostadsförening (SKB), Sveriges akademikers centralorganisation (Saco-S), Seko, Service- och kommunikationsfacket, Tidaholms kommun, UNICEF Sverige, Ystads kommun, Åre kommun, Örebro kommun eller Örnsköldsviks kommun.